

डिजिटल रूपया

संसदेत 2022-23 साठी केंद्रीय अर्थसंकल्प सादर करताना, सेंट्रल बँक डिजिटल करन्सी (CBDC) ची ओळख डिजिटल अर्थव्यवस्थेला कशी महत्त्वपूर्ण चालना देईल यावर त्यांनी विशद केले. "डिजिटल चलनामुळे अधिक कार्यक्षम आणि स्वस्त चलन व्यवस्थापन प्रणाली देखील निर्माण होईल".

मध्यवर्ती बँक डिजिटल चलन/ Central Bank Digital Currency (CBDC)

- हे फक्त देशाच्या फियाट चलनाचे (Fiat Currency) डिजिटल रूप आहे. कागदी चलन किंवा नाणी छापण्याऐवजी केंद्रीय बँक इलेक्ट्रॉनिक टोकन जारी करते. या टोकन मूल्याला सरकारचा पूर्ण विश्वास आणि श्रेय (faith and credit) आहे.
- हे सार्वभौम चलनात (Sovereign Currency) नामांकित केले जाते आणि राष्ट्राच्या मध्यवर्ती बँकेच्या ताळेबंदावर दिसते.
- ते समान मूल्यांकित रोख (Denominated Cash) आणि राष्ट्राच्या पारंपारिक केंद्रीय (Traditional Central Bank) बँक ठेवींच्या बरोबरीने रूपांतरित/विनिमय केले जाऊ शकते.

गरज (Need)

गैरप्रकारांना आळा घालणे

- विद्यमान क्रिप्टोकरन्सीची अराजक रचना, ज्यामध्ये त्यांची निर्मिती आणि देखभाल, दोन्ही लोकांच्या हातात असते, ज्यामुळे अनेक गैरव्यवहार होतात, ज्यामुळे राष्ट्रीय डिजिटल चलन तयार करणे आवश्यक असते, आरबीआय द्वारे देखरेख आणि देखरेख ठेवते.
- करचोरी, टेरर फंडिंग, मनी लाँड्रिंग इत्यादी सारख्या गैरप्रकार.

नागरिकांचे संरक्षण

- क्रिप्टोकरन्सीशी संबंधित प्रचंड अस्थिरता कारण ती कोणत्याही मालमत्तेशी किंवा चलनाशी जोडलेली नाहीत, त्यामुळे अनेकदा नागरिकांच्या आर्थिक आरोग्याला हानी पोहोचते.

तंत्रज्ञानातील प्रगतीच्या बरोबरीने राहणे

- बँक फॉर इंटरनॅशनल सेटलमेंट्स (BIS) च्या सर्वेक्षणात असे दिसून आले आहे की प्रतिसाद देणाऱ्या 66 मध्यवर्ती बँकांपैकी सुमारे 80 टक्के बँकांनी सांगितले की त्यांनी मध्यवर्ती बँकेने जारी केलेल्या डिजिटल चलनावर (CBDC) काही स्वरूपात काम करण्यास सुरुवात केली आहे.
- शिवाय, चीन आधीच आपला डिजिटल रॅन्मिन्बी (**Digital Renminbi**) पायलट प्रकल्प राबवत आहे आणि तो देशात मोठ्या प्रमाणावर लागू करण्याचे उद्दिष्ट ठेवत आहे.

डॉलरवरील अवलंबित्व कमी करणे

- भारत आपल्या धोरणात्मक भागीदारांसोबत व्यापारासाठी डिजिटल रूपया वापरू शकतो, त्यामुळे डॉलरची गरज कमी होईल.

अर्थसंकल्पातील घोषणेचा अर्थ काय?

- अर्थसंकल्पातील घोषणा मूलतः क्रिप्टोकरन्सी आणि इतर आभासी चलनांवर सरकारचा हेतू व्यक्त करते. RBI ने अनेक वेळा बिटकॉइन, इथर इत्यादी खाजगी क्रिप्टोकरन्सीजसह मनी लाँड्रिंग, दहशतवादी वित्तपुरवठा, कर चुकवेगिरी इत्यादींबाबत चिंता व्यक्त केली आहे आणि स्वतःची CBDC जाहीर करण्याची योजना आखली आहे.

संबंधित चिंता (Associated Concerns)

सायबर सुरक्षा धमक्या

- सायबरस्पेस स्पायवेअर आणि इतर धोक्यांसाठी असुरक्षित आहे. हे महत्त्वाचे आहे कारण राष्ट्रीय डिजिटल चलनावर हल्ला झाल्यास भारतीय अर्थव्यवस्था पंगु होऊ शकते किंवा दिवाळखोरी देखील होऊ शकते.
- तंत्रज्ञानातील अपयश जे सामान्य आहेत, विशेषतः सरकारमध्ये, अर्थव्यवस्थेला आणखी हानी पोहोचवू शकतात आणि सायबर गुन्हेगारांच्या हल्ल्यांना बळी पडू शकतात.

भारतात अपुरी डिजिटल साक्षरता

- डिजिटल एम्पॉवरमेंट फाउंडेशनच्या 2018 च्या अहवालानुसार, भारतातील सुमारे 90% लोकसंख्या डिजिटल निरक्षर आहे.
- त्यामुळे, पुरेशी साहित्यिक जागरूकता निर्माण न करता डिजिटल चलनाची ओळख भारतीय अर्थव्यवस्थेसमोर अनेक नवीन आव्हाने निर्माण करेल.

गोपनीयता समस्या

- डिजिटल चलनाने एखाद्या व्यक्तीची काही मूलभूत माहिती गोळा करणे आवश्यक आहे जेणेकरून ती व्यक्ती त्या डिजिटल चलनाचा धारक असल्याचे सिद्ध करू शकेल. विशेषतः भारतात कोणत्याही वैयक्तिक गोपनीयता कायद्याच्या अनुपस्थितीत, ही एक महत्त्वपूर्ण चिंता आहे.
- यामुळे नियमन, गुंतवणूक आणि खरेदीचा मागोवा घेणे, व्यक्तींवर कर आकारणे इत्यादी विविध संबंधित आव्हाने देखील निर्माण होऊ शकतात.

डिजिटल रुपयाचे फायदे (Benefits of Digital Rupees)

संपूर्ण चलनविषयक धोरण प्रसारित करण्यात मदत

- सध्या बँका चलनविषयक धोरणातील बदल पूर्णपणे प्रसारित करत नाहीत, परिणामी RBI ची धोरणे कुचकामी ठरतात.
- डिजिटल रुपयाचा वापर करून निर्माण आणि पुरवठा प्रवाहावर थेट प्रभाव पाडणे, व्यावसायिक बँकांवर अवलंबून न राहता धोरणातील बदलांचे परिणाम त्यांना योग्य वाटेल तेव्हा ते लगेचच प्रतिबिंबित करतील.

रोखरहित समाज निर्माण करणे

- डिजिटल आणि कॅशलेस समाज निर्माण करण्याच्या उद्देशाने सरकारने आधार, डिजिटल इंडिया मिशन, नोटाबंदी इत्यादीसारखे अनेक उपक्रम घेतले आहेत.
- या संदर्भात, कॅशलेस आणि डिजिटल समाज निर्माण करण्यासाठी डिजिटल रुपया हा एक मैलाचा दगड ठरेल.

चलन व्यवस्थापनाची किंमत कमी करा

- कारण ते कोणत्याही आंतर-बँक सेटलमेंटशिवाय रिअल-टाइम पेमेंट सक्षम करेल.
- CBDC सुरू झाल्यामुळे चलन-ते-जीडीपी गुणोत्तरात घट झाल्यामुळे कागदी चलनाची छपाई, वाहतूक आणि साठवणूक खर्चात लक्षणीय घट होईल.

खासगी खेळाडूंना संधी

- राज्य-समर्थित डिजिटल चलन गुंतवणूकदार/ग्राहकांना संरक्षण प्रदान करू शकते म्हणून, खाजगी त्याच्या नियमनाबद्दल कोणतीही शंका न घेता संबंधित पायाभूत सुविधांमध्ये आत्मविश्वासाने गुंतवणूक करू शकतात. त्यामुळे लोकांच्या सेवांमध्ये सुधारणा होणार आहे.

यामुळे नागरिकांमध्ये काय बदल होतो?

- डिजिटल रुपयाचा व्यवहार कसा केला जाऊ शकतो याविषयी तंत्रज्ञान तज्ञ आणि प्रचारकांनी अनेक मॉडेल्स प्रस्तावित केल्या आहेत परंतु भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या औपचारिक घोषणेमध्ये नागरिकांकडून डिजिटल रुपयाचा व्यवहार कसा केला जाईल याची माहिती दिली जाईल.

- एक मुख्य फरक असा असेल की सध्याच्या डिजिटल पेमेंट अनुभवाच्या विरोधात डिजिटल रुपयाचा व्यवहार तात्काळ होईल.

वे फॉरवर्ड

- डिजिटल रुपयाच्या निर्मितीमुळे भारताला आपल्या नागरिकांना सशक्त बनवण्याची आणि आपल्या सतत विस्तारत असलेल्या डिजिटल अर्थव्यवस्थेत त्याचा मुक्तपणे वापर करण्याची आणि कालबाह्य बँकिंग प्रणालीपासून मुक्त होण्याची संधी मिळेल.
- मॅक्रो इकॉनॉमी आणि लिक्विडिटी, बँकिंग सिस्टीम आणि मनी मार्केटवर होणारे परिणाम पाहता, धोरणकर्त्यांनी भारतातील डिजिटल रुपयाच्या संभाव्यतेचा पूर्णपणे विचार करणे अत्यावश्यक आहे.

byjusexamprep.com